

TUDOMÁNYOS MUNKÁSSÁGOM ÖSSZEFOGLALÁSA

1997-2014

Tudományos pályáivem szakaszos. Eddigi 36 évnyi kenyérkereső tevékenységemből bő 22 évet nem kutatóként vagy tudományos-felsőoktatási műhelyben töltöttem. Három és fél évet a filozófia területén az MTA Filozófiai Intézetében – ebből egy évet a Holland Királyi Akadémia ösztöndíjával Hollandiában – töltöttem (1987-1991), s csak 2004 óta dolgozom a felsőoktatásban.

Ugyanakkor 1983 óta publikálok szocio-kulturális tanulmányokat-elemzéseket (hagyományörzés, fenntarthatóság, társadalmi nyilvánosság) elsődlegesen azzal a szándékkal, hogy megalapozzam mindenkori főhivatású tevékenységeimet, azaz törekszem a teória és a praxis kölcsönös, egymást erősítő kapcsolatát folyamatosan fenntartani.

Tudományos fokozatomat megalapozó kutatásaimban is erre törekedtem, ennek megfelelően a jelen leírásban a 1997-es PhD-től végigkísérendő pályáiv is követi ezt a tudományterület-közi összefonódást. Ugyanakkor az eriksoni értelemben vett integritás v. kétségbeesés életszakaszában egy ilyen áttekintés a szokásosnál terjedelmesebb.

PhD fokozatomat az irodalomtudomány (magyar irodalom) területén szereztem meg 1997-ben. Disszertációmiban ugyanakkor – három szakos végzettségemnek megfelelően – több tudományterület közös határterületein foglaltam össze és jelöltem ki tudományos kutatási téziseimet és szándékaimat.

Kultúraelméleti-művelődésfilozófiai kiinduló tézisémet az egyén kulturális determinációja, mely megmutatkozik az irodalmi-művészeti alkotásokban és a tudományos tevékenységekben.

Irodalomtudományi tézisémet, hogy a fenti filozófiai tézis megmutatkozik „Az ember tragédiája” genezisében, hazai és nemzetközi recepciójában, valamint mindmáig tartó irodalom- és drámaelméleti kezelésében.

Felnőtt tanulási művelődéstudományi tézisem, hogy az egyén meghaladhatja, a közösség pedig megváltoztathatja kulturális determinációját annak megismerésével és más kulturális hagyományok saját hagyományával történő harmonizálásával.

Alkalmazott filozófiai – tehát metaszintű – tézisem, hogy a fenti három tézis figyelembe vételével nemzetközi és helyi kulturális-tudományos-közigazgatási katalizátorok hozhatók létre, melyek a determináción belül változásokat eredményezhetnek. Ugyanakkor ez már az alkalmazott tudomány, az *in vivo* beavatkozások területe volt.

A tudományos fokozat megszerzése óta eltelt tizenhét esztendő során mindhárom tudományterületen és az alkalmazott, meta-szinten is felsorolhatok eredményeket, jelezve, hogy 1997-2004 között nem tudományos-felsőoktatási, hanem államigazgatási és diplomáciai területeken dolgoztam¹. A három szakterület pályáit külön-külön ismertetem, hozzájuk kapcsolva a metaszint eredményeit.

Kultúraelmélet-művelődésfilozófia

PhD disszertációból kiadott „*Az ember tragédiája rekonstrukciója*” könyvem – „Multatuli és Madách”, valamint „Kultúrák fogságában” című utolsó két részében –, folytatva a 1986-os komparatív filozófiai szakdolgozatomban felvetett elméleti fonalat, kifejtettem a kultúrák determináló szerepének erejét. Két elméleti megállapításra térek ki e helyütt. Az első a saját kultúra mint önhorizontú korlátozó tényező jelensége – azaz, jóllehet saját kultúrkörén belül „Az ember tragédiája” és a „Max Havelaar” is emblematikus nemzeti műs a saját nemzeti kulturális kánon egy-egy vezető alkotása, hiába lettek újra és újra lefordítva és kiadva-bemutatva a másik kultúrában, süket fülekre találtak ott. E tézist – a kultúrák szűrő szerepét – szépen igazolta 1997-ben kiadott könyvem maga, mely vezető irodalmárok, irodalmi újságírók és más szakemberek reflexióit kapta a szaksajtóban – Tarján Tamás, Németh G. Béla, Szigethy Gábor, Kerényi Ferenc, Vilcsek Béla, Bene Kálmán, S. Varga Pál, Lócsei Gabriella, Molnár Gál Péter és Veöreös Imre is írtak róla – a rádió-és televíziós interjúk mellett, azonban egyetlen említés kivételével

---

¹ Pontosítva: 1991-től 2000. nyaráig dolgoztam közművelődési főosztályvezetőként, majd diplomataként Londonban a kulturális tárcánál. Ezt követően 2000. nyarától – jogsértő lépései miatt – munkaügyi perben álltam a munkáltató kulturális minisztériummal, s csak a perek megnyerését követően, 2005. nyarán szereztem vissza munkavállalási képességem.

senki sem tért ki vagy kérdezett rá a holland műre, azaz, mint ahogy azt magában a tanulmányban kifejtettem, ezúttal is kizárólag a magyar kultúrán belüli kérdéseket hallotta meg a magyar fül.

A másik kulturális determinációs mozzanat könyvemben a műformára vonatkozott. Doktori disszertációm záró fejezeteiben kifejtettem 1989-es „*Culture for Sale*” tanulmányom elméleti állítását, miszerint az adott kultúra demokratikus-diktatórikus jellege hatást gyakorol a modern irodalmi műformára is. A demokratikus berendezkedés teret enged a kritikai regény narratív műformájának, ahol a szerző akár közvetlenül, narrációban fejtheti ki álláspontját konkrét társadalmi mezőben (ld. többek között: Max Havelaar, 1860). Ezzel szemben a diktatúra óvatosságra készíti a szerzőt, aki így eláll a narrációtól, s eszméit, még ha azok azonosak is a demokráciában alkotó szerző eszméivel – drámai hősei ütköztetik egymással, álom-ideavilágban (ld. Az ember tragédiája, 1859-60).

E teóriát egyedi módon támasztotta alá a Trambulin Színház Tragédia-bemutatója 2005-ben. A színész-rendező Csák György, aki felhasználta Tragédia-rekonstrukciómát rendezéséhez, a fiatal, középiskolás célközönségnek szánt előadást – szerepéből időről-időre kilépve – saját narrációval egészítette ki, igazolva mintegy, hogy demokratikus közegben immár vitairatként fogható fel a Tragédia XX. században sokszor meghúzott, hiányosan előadott vagy nyilvánosság elé éppen nem engedett szövege. A belső narrációban gazdag – erkölcsi indíttatású – holland kritikai regényt, miután a szerző benyújtotta a királynak (!), a holland parlament 1864-ben vitairatként megtárgyalta (!), és hatására változtattak gyarmati politikájukon. (!) A bukott forradalom utáni diktatúrában Madách Imre saját maga változtatott még azon a prágai színben Kepler szájába adott során is, hogy „az igazság rettentő, halálos, ha a nép közé *jő* mostanában” s átigazította „*megy*”-re, nehogy aktuálpolitikai érzetet keltsen művével 1859-60-ban.

Más, írásaimban felvetett kultúraelméleti indikátorok közül a paternalista vs. demokratikus közlekedéstudományi attitűdök utólag mulatságosan egyszerű példáját hoztam fel előbb 1982-ben Chris Hann cambridge-i professzornak, majd visszatérve 2012-ben a „*Democracy, Participation vs. Paternalism - Patterns of Informal Adult Learning*” tanulmányomban. E megfigyelés kimutatta, hogy a paternalista modernizáció indikátora az urbanizációs kultúrában Magyarországon a közlekedési lámpák beállítása volt az önszabályozó – egyébként csekély számú – körforgalmak megszüntetése mellett, szemben a demokratikus-önszabályozó brit körforgalomrendszerrel. A mindennapi kultúraváltást a 2000-es évek közepétől – mint ahogy azt 2012-es

tanulmányomban kimutattam – visszaigazolta a körforgalmak széleskörű elterjesztése az immár demokratikus Magyarországon (nem kis mértékben európai uniós befolyás hatására).

Első, kiinduló tézisem álláspontom szerint változatlanul fenntartható, a kulturális determináció alkotást és tudományt meghatározó szerepe folyamatosan nyomon követhető az 1997 óta eltelt időszakban, s az alkotások az adott időszak viszonyainak indikátoraiként használhatók.

A kulturális determináns szerepét a felnőttoktatás területén több tanulmányomban és előadásomban is kimutattam, lásd: „*The Terminology of Adult Education as an Indicator of Socio-Political Changes in Hungary*” (2007), „*Amit nem mutat az Eurostat - a magyar felnőttoktatás sajátos történeti meghatározottsága*” (2010), „*A felnőttoktatás mint kulturális válasz Európában*”, (2010), „*Historic Experiences as Decision-influencing Factors of Strategies Concerning Participation in Adult Education in Hungary*” (2013). A nemzetközi szakirodalom is alátámasztja a kultúra tudomány-meghatározó szerepére vonatkozó elméletemet, így számos egyéb forrás mellett a magyar származású természettudós-filozófus Michael Polanyi és köre Magyarországra is begyűrűzött elmélete a tudományok kulturális determinációjáról.

Nemzetközi szintéren a kultúraelmélet-művelődésfilozófia területén a City University New York (2009), a Johann Kepler Universität Linz (2010) és a University of Mikkelin (2010) egyetemeken, valamint Nagy-Britanniában – Knowl Hill County Council, Berkshire (1999) – tartottam előadásokat, illetve workshop-ot angol nyelven. A Robert Bosch Stiftung ösztöndíjával a Tübingen Universität nyári egyetemének egyhónapos intenzív német nyelvű filozófia kurzusát végeztem el (2006) „*Tradition und Modernität*” vizsgálóelőadásommal.

Kultúraelméleti szakértőként meghívott előadóként vettem részt Brüsszelben a „*Cultural Education – Innovation – Creativity and Youth*” konferencián (2009), valamint a European Basic Skills Network „*Basic skills for social inclusion and cohesion*” budapesti éves közgyűlésén és konferenciáján Magyarország képviselőjeként (2014).²

---

² http://www.basicsskills.eu/wp-content/uploads/2014/05/EBSN-Budapest-program-Budapest_final.pdf

Irodalomtudomány

1997-ben elfogadott „*Az erkölcsi elv – költészet és eszme Az ember tragédiájában*” disszertációms az abból megjelent „*Az ember tragédiája rekonstrukciója*” könyv recepciója a napi- és elektronikus médiában, a szakfolyóiratokban, a színházi világban és a felsőoktatásban is érdemesnek mondható. A Népszabadság, a Magyar Nemzet, a Magyar Hírlap, az Élet és Irodalom, a Magyar Narancs, a BUKSZ, a Színházi Szemle, az Iskolakultúra, a Holmi, az Élet és Tudomány, a Credo Evangélikus Műhely, a Confessio és a Színház, valamint a Stúdió '97 közölt róla megjelenését követően bírálatokat vagy interjúkat. A fentiekben jelzett és más szerzők – Tarján Tamás, Németh G. Béla, Szigethy Gábor, Kerényi Ferenc, Vilcsek Béla, Bene Kálmán, S. Varga Pál irodalomtörténészek, Lőcsei Gabriella, Molnár Gál Péter és Szemere Katalin kritikusok, Veöreös Imre evangélikus teológus, Lengyel György rendező, Garas Dezső és Csák György színész-rendezők foglalkoztak írásaikban kutatási eredményeimmel. A média érdeklődése fennmaradt Tragédia-kutatásom iránt, a Civil Rádiótól (Pogány György) a Rádió Q-n át (Somló András) a Hír TV-ig (Rákay 'Philip' Kálmán) mindmáig kapok felkéréseket, mindenek előtt a Magyar Dráma Napjának időszakában.

Tragédia-kutatásom és ennek eredményeként az eredeti Madách-szöveg első ízben egységes szöveggént rekonstruált közlése hatást gyakorolt a színházi világra. A Tragédiát színpadra állító rendezők közül Lengyel György (Csokonai Színház, Debrecen), Iglódy István (Várszínház), Garas Dezső (Fővárosi Báb- és Színház), Ruszt József (Csíky Gergely Színház, Zalaegerszeg) és Csák György (Trambulin Színház) kerestek meg konzultációra és hívtak meg főpróbáikra ill. bemutatójukra azt követően, hogy felfedezték Tragédia-kutatásomban a drámai ív és színpadi szituációk szempontjából megkerülhetetlen „nóvumokat”, felhasználva előadásukban a mindaddig soha elő nem adott eredeti madách-i szöveget. Szikora János az új Nemzeti Színház 1998-as nyitó Tragédia-előadása előtti sajtótájékoztatóján idézett könyvem egy fejezetéből. Különös folytatás, hogy a 2014-ben távozott Nemzeti Színház igazgatója, Alföldy Róbert részére búcsúajándéknak a színház baráti köre Tragédia-könyvem példányát kérte tőlem.

Az általam rekonstruált Tragédia-szöveg és vonatkozó tanulmányom felsőoktatási tananyag az ELTE BTK-án, a Pázmány Péter Tudományegyetemen, a Károly Gáspár Egyetemen s a határon túli magyar irodalom-oktatásban. 2008-ban az ELTE BTK magyar szakán „*Madách-problémák*” féléves kurzust tartottam s szakdolgozat-konzulensként működtem.

A legkorábban Hubay Miklós figyelt fel doktori kutatásomra még annak védeése előtt, a *Nemzetközi Madách Társaság Konferenciáján* (PIM, 1996), majd Szigethy Gábor a Tragédia legfontosabb kutatásai közé sorolta munkámat, azóta Bene Kálmán, Békés Vera, a Madách Társaság, a Magyar Elektronikus Könyvtár s mások is jegyzik publikációimat.

Irodalomtudományi tézisemet a Tragédia geneziséről és recepció-történetéről az irodalomtudományi szakma nem vonta kétségbe, s noha tanulmányom megjelentetése kétségtelenül vihart kavart a Madách-szakirodalomban, a (tévesen) Madách-Arany szembeállítás gyanító s emiatt munkámat támadó Kerényi Ferenc az általa szerkesztett Tragédia kritikai kiadásban már – e szándékát expressis verbis kifejtve – nem fűzött észrevételeket az általa közölt eredeti szöveghez, feltehetően azért, mivel az megegyezett az általam korábban közölt rekonstruált Tragédia-textussal (néhány kölcsönös apró elnézés kivételével). Munkám néhány eleme – nevem megemlítése nélkül – bekerült a 2007-ben kiadott „A magyar irodalom története” második kötetébe.

1997 óta a Madách Társaság éves rendezvényein és egyéb konferenciákon, rendezvényeken mintegy 20 előadást tartottam Tragédia-kutatásomról Magyarországon és a határon túli magyar közösségek részére – legutóbb 2012-ben – s eddig 6 tanulmányban és cikkben publikáltam további kutatásaimat.

A nemzetközi horizonton elemzést írtam a Magyar Nemzetben a Merlin Színházban bemutatott angol nyelvű Tragédia előadásról (1997), majd diplomáciai munkám alatt 1998-99-ben több ízben konzultáltam Edinburgh-ben a Tragédia új fordítását elkészítő és a brit színtársulatot segítő Iain MacLeod anglikán püspökkel (később magyar állami kitüntetést kapott munkásságáért) valamint Londonban a korábbi fordítást jegyző Szirtes Györggyel. A felsőoktatásban az Oriel College, University of Oxfordban tartottam angol nyelvű előadást „*The Tragedy of Man by Imre Madách*” (2000) címmel. Érdekesség, hogy Andrew Lloyd-Webber zeneszerző – aki nek példányt juttattam a Tragédiából – kedvezően fogadta javaslatom a Tragédia megzenésítésére egy angol nyelvű szöveggönyv elkészülte esetén.

Felnőtt tanulás – művelődéstudomány

Felnőttoktatási, felnőtt tanúlással és művelődéstudományal foglalkozó tevékenységemet egyetemi tanáraink és tanszékvezetőim, Maróti Andor professzor felkérésére már egyetemi tanulmányaim alatt megkezdtem újdonságértékű felnőtt tanulási tanulmányok („*Lakóhelyi forrásközpontok*”, OOK Veszprém, 1979) és szöveggyűjteményi szövegek szakfordításaival, illetve nemzetközi konferencia részvételekkel. K.H. Lawson, a University of Nottingham Felnőttoktatási Tanszék professzorának „*Philosophical Concepts and Values in Adult Education*” lefordítását követően (Tankönyvkiadó, 1983) törekedtem a hazai felnőttoktatás-művelődés elméleti kérdéseinek és gyakorlatának összevető elemzésére.

Míg a felnőttoktatás és művelődés eltérő, történeti alapú szocio-kulturális kontextusait fentekben jelzett kutatásaimban törekedtem áttekinteni, sürgető feladat volt a felnőttoktatás és a közművelődés hazai valóságát is elemezni. A Magyarországon a II. Világháborút követően az ún. szocialista korszakban markánsan kettészakadt területek – a szakmai tanulás és az önművelés – intézményrendszerei, szervezetei, államigazgatása, finanszírozása, jogszabályi keretei és felsőoktatása folyamatos interpretálási és kooperációs nehézségeket vetettek s vetnek fel a külvilággal. Kutatásaimban, tanulmányaimban és előadásaimban e kérdéseket és e determinizmus meghaladásának lehetőségeit szándékozom artikulálni és kommunikálni.

„*A felnőttoktatás ma: ablak vagy tükör – A magyar felnőttoktatás mai helyzete*” (Budapest, 1997), „*A magyar felnőttoktatás története*” (1997), *Nyitó előadás*, Országos Felnőttképzési Konferencia, Debrecen (1997), „Előttem a küzdés, előtted a pálya” (Szombathely, 2006), „*A felnőtt informális tanulás szerepe a társadalmi részvételben*” (Kecskemét, 2011), „*A bölcsesség alapú társadalom*” (Pécs, 2011), „*Amit egymástól tanulunk – a rejtett felnőttoktatás világa*” (Budapest, 2012) – ezek az előadások és tanulmányok jelzik a korábban felsoroltakon kívül a felnőttoktatás-művelődés általános elméleti kérdéseit kutató munkám állomásait. Meg kell jegyezni, hogy az elméleti kérdések tisztázására 1997-ig – a szakterületért felelős vezető köztestületként – államigazgatási-jogalkotási célból viseltem felelősséget, hogy a készülő közművelődési törvényből ne legyen kirekesztve a felnőtt tanulás az egyébként szűklátókörű, jelzett módon antagonisztikus igazgatási szemlélet áldozataként – az európai és világ-horizonthoz nem illeszkedő módon. Az elméleti koncepció gyakorlati érvényesítését a következő részben

vázolom fel. A merev elkülönülést képviselő koncepciójú 2001. évi felnőttképzési törvény³ legfőbb koncepcionális vonásait 2013-ban az új törvénnyel hatályon kívül helyezték.

A felnőtt tanulás és művelődés területén a sürgető szocio-kulturális problémaként felvetülő idősödő társadalom – idős kori tanulás kérdéseinek kutatása lett másik célterületem az elmúlt tíz év során. 2004-ben végzett kutatásom az *„Időskorúak képzési igényei – Európa”* tanulmányban foglaltam össze, (In: Sz. Molnár Anna /szerk./: *Az idős felnőtt rétegek /45 felettiék/ felnőttképzési igényei és képzési lehetőségei*, NFI Budapest, 2005). Ezt követően további kutatásokban vettem részt, részint a Q-Ageing, Újbuda EU-s projekt keretén belül szakértőként: *„Good Practices for Quality Ageing - an overview”* (Kéziratban, 2011), majd az ELTE TÁMOP 4.2.1./B-09-KMR PPK *„Élethosszig tartó tanulás társadalmi folyamatai és biopszichoszociális háttere”* pillérjén belül a *„Minőségi öregedés élethosszig tartó tanulás segítségével Európában”* (Kéziratban, 2012) elemi projekt vezetőjeként kutattam a tárgyban. A kutatás egyik célja, az idős kori tanulás beindítása az ELTÉ-n 2013-tól megvalósult a Harmadik Kor Egyeteme, ELTE – a tevékeny idős korért” programmal, melynek vezetője és néhány ízben szakmai előadója vagyok.

A felnőttképzés-művelődéstudomány területén tudományos publikációimmal és előadásaimmal hozzájárultam annak a – történeti-terminológiai hagyományokból fakadó negatívan determináló énképnek és szakmai arculatnak a módosításához, amely a „felnőttképzés” és a „művelődés” folyamatait egymástól mereven elválasztva a magyar felnőtt tanulást a statisztikákban Európában és a világon az utolsó helyekre helyezi, eltekintve a közművelődéshez sorolt felnőtt nemformális tanulási tevékenységek figyelembe vételétől – pusztán terminológiai és államigazgatási okokból: *„Amit nem mutat az Eurostat - a magyar felnőttoktatás sajátos történeti meghatározottsága”* (2010)

A nemzetközi horizonton konferencia-előadásokkal – a fentebb már jelletteket is beleértve s azokon túl pl. *„The Terminology of Adult Education as an Indicator of Socio-Political Changes in Hungary”* (2007) –, konferencia szervezéssel – ESREA nemzetközi felnőttképzési konferencia az ELTE PPK-án (2011) s e konferencia angol nyelvű kötetének szerkesztésével *„Adult Education – Historical and Theoretical Aspects”* (2012) valamint publikációkkal és a képzésben voltam s vagyok jelen.

---

³ A 2001. évi felnőttképzési törvény előkészítésében és szakmai vitáiban a korábbi lábjegyzetben ismertetett okokból nem vehettem részt.

Trénerként és oktatóként a „*European Socrates-Grundtvig Partnership Training*” (Bayerische Volkschochschule Verband, Regen, 2003), a „*Grundtvig Partnership Seminar*” (Európai Ifjúsági Központ, Budapest, 2004) valamint az „S-Gr2-13/2004 Socrates Grundtvig 2 Learning Partnership” (Írország, 2004) nemzetközi projekteken vettem részt.

Felnőttképzési kormányzati szakértőként – számos egyéb konferencia mellett – magyar delegáltként részt vettem és ország-képviselőként a plenáris ülésen felszólaltam az *V. Nemzetközi Felnőttoktatási Konferencián*, (CONFINTEA, Hamburg, 1997), részt vettem az OECD „*How Adults Learn*” nemzetközi konferencián, (Washington, 1998) s mint meghívott résztvevő a „*European Co-operation in Adult Learning – Grundtvig 10th Anniversary Conference*” konferencián (Koppenhága, 2010)

Alkalmazott filozófia

Alkalmazott filozófiai – metaszintű – tézisem, hogy a fenti három terület eredményeinek figyelembe vételével helyi és kultúraközi kulturális-tudományos-közigazgatási katalizátorok hozhatók létre, melyek a determináción belül változásokat eredményezhetnek. Az alkalmazott tudomány elnevezés talán vitatható, azonban pályáivem részének tekintem azokat a projekteket, melyekhez tudományos megfontolásokat és/vagy kutatásokat vettem figyelembe. A 17 év alatt megvalósított számos projekt közül, melyek többsége csapatmunkában jött létre, a fenti három elméleti vonulat megvalósításaként e helyütt egy-egy olyan megaprojektet ismertetek röviden, amelyekben elméleti munkám is megvalósult:

- az 1997. évi CXL. évi törvény
- a londoni Magyar Kulturális Központ
- a Harmadik Kor Egyeteme, ELTE – a tevékeny időskorért program.

Az 1997. évi CXL. évi törvény

Az eredetileg közművelődési törvényként emlegetett jogszabály előkészítésére hívtak a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Közművelődési Főosztályára 1990-91-ben. A törvényelőkészítő munka során a közművelődési rész egyik fejezete lett a múzeumi, levéltári és könyvtári

fejezeteket is tartalmazó törvénynek. Ebben a gyakorlati szempontok mellett már a hatályos magyar jogfilozófiai megfontolások is szerepet játszottak. A közgyűjteményi területek képviselői nemigen kívántak közösködni a közművelődéssel, azonban az akkor hatályos magyar joghierarchiai koncepció szerint törvényt olyan tárgyban lehetett alkotni, amelyről a Magyar Köztársaság Alkotmánya rendelkezett. A közgyűjteményekről közvetlenül nem, de a művelődéshez való jogról rendelkezett az Alkotmány, sőt még hatályban volt az idejét túlmutató 1976. évi V. törvény a közművelődésről.

A fenti jogfilozófiai megfontolás mellett számos érdemleges elméleti kérdést kellett tisztázni. A törvényalkotás mint kultúraelméleti tevékenység egy adott kultúrában nem más, mint az állam és az állampolgár viszonyrendszerének meghatározása valamely társadalmi kérdéskörben. Szükséges-e állami szerepvállalás egy szabadidős önkéntes tevékenység-világban? Ha igen, milyen hivatkozási alappal és milyen célból? Ha nem, az előnyére válik-e az adott kultúrának, az azt alkotó közösségeknek és egyéneknek?

Számos alapelvet végigvittünk a törvény 1991-ben megkezdődött előkészítésétől a parlamenthez történő 1997. évi benyújtásán át a Kulturális és Sajtóbizottsági vitákban történő érvelésekig. A törvény szövegét és annak változásait (az országos folyamatos érdekegyeztető megbeszélések mellett) művelődésszervezés szakos hallgatóikkal az ELTE BTK óraadó oktatójaként „Kulturális igazgatás” kurzusom keretében is megvitattuk.

A magyar kultúra politikai vonalak mentén álláspontom szerint nem megosztandó, ennek megfelelően az törvény-előkészítő bizottságba minden akkori parlamenti politikai oldal képviselőjét felkértem, s ők mindvégig részt is vettek benne. A törvény – minthogy a közművelődési tevékenységek önkéntesek – nem írt elő koncepciónk szerint senki másnak kötelező feladatot, mint magának az államnak, ide értve tényleges végpontjait, az önkormányzatokat, így az előkészítő bizottságban érintettség okán a helyi és területi (megyei) önkormányzatok képviselői is részt vettek. A munkavállalókat szakszervezetük vezetője képviselte.

Az új közművelődési törvény szocio-kulturális változások jelzője és katalizátora kellett legyen. Így szövege nem teleologikusnak (céltételezőnek), hanem folyamat-szabályozónak készült – ellentétben a korábbival, melyben a közművelődés egy külsődleges politikai cél megvalósítását *expressis verbis* megfogalmazó eszköz volt.

A törvény szövegében nem szerepelhetett az „állampolgár” kifejezés, mivel a közművelődési tevékenységek lehetősége és feltételei az ország határain belül állampolgárságtól függetlenül

bárkinek rendelkezésre kell, hogy álljanak, így „mindenki” vagy „bárki” lett a törvény kedvezményezettje.

A törvény nem ír elő kötelezettséget tevékenységekre, azok helyi igények szerint alakíthatók ki – azonban taxatív felsorolást ad mindazokról a tevékenységekről, amelyeket a helyi vagy területi önkormányzatok közművelődési tevékenységként támogathatnak. A taxatív felsorolás a jövő ismeretlen közművelődési tevékenységei felé nyitott azáltal, hogy a lista végén szerepel, hogy „76. § h) egyéb művelődést segítő lehetőségek”.

Az állam feladata a koncepciónak megfelelően kizárólag a feltételek biztosítása. Az önkormányzatok feladata kettős: közösségi színteret kell biztosítaniuk a tevékenységekhez⁴, másrészt saját maguknak kell rendeletben meghatározni, hogy milyen tevékenysége(ke)t szándékoznak támogatni. Az állam kizárólag a közösségi szintér meglétét és az önkormányzat saját rendeltének megvalósítását ellenőrizheti.

A politikai oldalak különböző megfontolásokból eltérő szocio-kulturális kizárólagosságokat kívántak eszközölni a közművelődésben: volt, amelyik kizárólag önkormányzati felelősséget és működtetést, volt, aki népfőiskolai vagy közösségfejlesztői célú hasznosítást, és volt olyan oldal, amelyik piaci vagy nonprofit privatizációt kívánt volna végrehajtani. A törvény szövegezése mindhárom lehetőséget fenntartja, de egyiket sem zárja ki.

Ugyanígy a szöveg tartalmazza, hogy politikai vagy hitéleti célra nem kaphat kizárólagos használatot senki, azonban nincs kirekesztve egyik cél sem a tevékenységek közül.

Végül e rövidre fogott elméleti összefoglaló utolsó két eleme, hogy egyrészt bárki üzemelteti a közösségi színteret, csak felsőfokú szakképzettségű szakembert foglalkoztathat, másrészt a helyben bejegyzett kulturális célú civil szervezetek Közművelődési Tanácsot hozhatnak létre, s számukra az önkormányzat kulturális munkája nyilvános és véleményezhető, így a helyi társadalom folyamatos ellenőrző szerepe biztosítható.

A törvény közművelődési fejezete 1997. évi elfogadása óta hatályban van, s a közművelődési szinterek száma lényegesen nem változott Magyarországon (mintegy 2600), a közművelődési tevékenységek statisztikája szerint mindezidáig az öntevékeny művelődési tevékenységeket is évente százazrek-milliók folytatják-követik. A törvény angol fordítása még 1997-ben elkészült,

---

⁴ A magyar éghajlati körülmények mellett fedett és fűthető szintér nélkül nem garantálható előre tervezett művelődési tevékenység megtartása.

2009-ben Brüsszelben az Európai Bizottság szakértői konferenciáján ismertettem elveit és közreadtam szövegét, pozitív fogadtatással.

A Londoni Magyar Kulturális Központ

A második projekt, melyet annak koncipiálásától kezdve kultúraelméletileg is megalapozottnak tartok, a londoni Magyar Kulturális Központ létrehozása volt. Évtizedes szándékokat követően 1997. őszén írt ki a kormány pályázatot e kulturális központ vezetői posztjára, pályázati koncepció benyújtásának feltételével.

Benyújtott koncepciómat részletesen nem ismertetném.⁵ Fő elméleti alapja a két kultúra sajátosságainak és a kor szokásainak adottságaira és lehetőségeire történő építkezés és építkezés elindítása. A hármas szerkezet – virtuális tér, hálózat és szalon – az internet, a civil szervezetek és egyházi közösségek, valamint a személyes egyéni-közösségi találkozások információs és érintkezési pontjait szándékozta létrehozni, „működtetését *a technikailag legkorszerűbb és az emberileg leghagyományosabb* struktúrák kialakításával és folyamatos kiépítésével lehet a leg-sikeresebben biztosítani, ötvözve a kettőt az utóbbi években Nyugat-Európában igen népszerűvé vált, *hálózat rendszerű* szervezeti formával.” Koncepcióm külön hangsúlyt helyezett a tudományos együttműködésekre, tudván egyrészt azt, hogy a magyar tudósok és kutatók számára Oxford-Cambridge-London-Glasgow-Edinburgh stb. egyetemi fórumai kiemelkedő jelentőségűek, másrészt viszont azt is, hogy a brit közélet referenciaként tekint az egyetemi-kutatói világ megnyilvánulásaira.

A koncepciónak megfelelően (a pályázat megnyerését és kiküldetésemet követően) létrehoztam a www.hungary.org.uk honlapot, a „*Hungarian Cultural Events in the U.K.*” kéthavi kiadványt, benne a kinti magyar egyesületek és egyházak valamint az MKKL programjaival.

Kiküldetésem előtt megkezdett munkával részt vettem az Egyesült Királyság 1998-as Európai Unió elnökségét nyitó szigetországi Közép-Európai Kulturális Fesztivál magyar bemutatkozó programjának előkészítésében, majd a helyszínen – Václav Havel cseh államfő váratlan meg-

---

⁵ "A londoni Magyar Kulturális Központ működésére vonatkozó elképzeléseim, terveim" [tanulmány](#) in: Magyarország képe, MTA Stratégiai Kutatási Program, 1998. november, pp. 311-325.

betegedése miatt – a brit kormány felkérésére az angol-magyar irodalmi-kulturális érintkezésben műfordításaival is szerepet játszó Göncz Árpád köztársasági elnök megnyitói közreműködésének megszervezésében.

A kulturális fórumok, filmklub mellett tudományos előadás-sorozatokat indítottam újtjára, egyrészt neves tudósok részvételével, „*State-Community-Individual Standing Seminar*” elnevezéssel 1999-2000-ban (Előadók: Czigány Lóránt, Szegedy-Maszák Mihály, Gömöri György, Nigel Swain, Ferge Zsuzsa, Péter László, Robert Evans, Éva Haraszty-Taylor, Michael Branch, Anna Lemon, Halász Gábor, Striker Sándor, George Schöpflin), másrészt fiatal magyar kutatók promóciójára, „*Young Hungarian Scholars in the U.K.*” címmel tehetség-gondozó előadás-sorozatként (Előadók: Rusz Péter István /ma: Európai Bizottság/, Mucsi Beatrix /ma ELTE BTK/, Máté László /ma: MTA Wigner Fizikai Kutatóközpont/, Szöör Balázs/ma: University of Edinburgh/).

Végül szerkesztőtársaimmal, Tim Dolinggal és Arapovics Máriával összeállítottuk a „*Hungary Arts Directory*” - angol nyelvű magyar kulturális-felsőoktatási adatbázist és kézikönyvet a British Council-Visiting Arts kiadásában a magyar-angol kortárs kapcsolatok ápolására, illetve a Millenniumi Emlékbizottság támogatásával felújítottam honvédtábornokok síremlékeit Londonban és Bournemouth-ban, melyek a magyar nemzeti örökség külföldi emlékhelyeivé váltak.

A londoni Magyar Kulturális Központ-hoz írt koncepcióm sikerét mutatja, hogy annak létrehozása után az új igazgató is átvette annak – sajnálatos módon a tudományos-egyetemi kapcsolatokon kívüli – összes elemét, s a központ azóta is, bár új helyszínen, ilyen formában működik.

A Harmadik Kor Egyeteme, ELTE – a tevékeny időskorért program

A harmadik itt röviden összefoglalható, elméleti munkára épülő projekt a Harmadik Kor Egyeteme, ELTE – a tevékeny időskorért már címválasztásában is koncepció-építő elvet követett. Az angol terminus technicus – ‘active ageing’ – aktív idősödésként került be a magyar politikai köznyelvbe (‘az aktív idősödés európai éve’), ezt javaslatomra a magyarosabb és egyben tartalmában egyértelműbb „tevékeny időskor” kifejezésre változtattuk s így kötöttük az ELTÉ-hez.

A program bevezetésére két budapesti nyugdíjas-szervezet kért fel, addigi elméleti kutatómunkáim nyomán, melyeket a fentiekben a *Felnőtt tanulás - művelődéstudomány* részben a többi

kutatás között már jeleztem. Ennek megfelelően 2004-5-ben az „Időskorúak képzési igényei Európában” területén egy Nemzeti Felnőttképzési Intézet kutatásban, 2010-11-ben, az Újbuda Önkormányzata által vezetett nemzetközi minőségi öregedési – „Q-Ageing - Quality Ageing in an Urban Environment” – projekt forráskutató-feltáró szakértője, majd 2011-12-ben az ELTE PPK TÁMOP kutatásán belül a „Minőségi öregedés az élethosszig tartó tanulás segítségével Európában” ún. elemi projekt kutatás vezetője voltam.

A program felépítésében következetes alkalmaztam az időskor sajátosságai terén végzett mind-ezen addigi kutatásaim és a Maslow-féle szükséglet-hierarchián alapuló motivációs piramis elveinek kombinációját. Az előkészítés során először az időskor fiziológiai szükségleteit vettük figyelembe: alapkritérium volt a földszinti helyiség, az azonos szinten elérhető mosdó, a hangosítási lehetőség, a könnyen igénybe vehető ülőhelyek, a tömegközlekedéstől gyalogszerrel minden időjárási körülmény esetén könnyű elérhetőség, az időpont napközepi elhelyezése, hogy az előadás vége még télen is sötétedés előtt hazaérést tegyen lehetővé. Minden erénye ellenére idősök számára ezért kellett elutasítani az ELTE Lágymányosi campusát, minthogy kedvezőtlen időjárás (eső, hó, szél, jeges-csúszós út) esetén fizikai megközelítési nehézségek és veszélyek merültek volna fel. Különösképpen, hogy alacsony légterű, kizárólag lépcsősorral megközelíthető előadótermet ajánlottak fel. Az alulról második Maslow-féle szint, a biztonság-érzet tényezőjének elérése érdekében (a fentiekén túl) biztosítani kellett a helyben működő telefonos portaszolgálatot, az időseket fogadó szervező-információs szolgáltatást és az őrzött ruhatár lehetőségét.

A szociális szükségletek, az összetartozás igényének kielégítéséhez – a projekt indulásától a zárásig – mindkét évadban mindvégig én magam nyitottam és zártam az előadásokat, megköszönve a folyamatos hallgatói jelenlétet, két távollétem esetében helyettesítve.

Az önbecsülés szintjének motivációs lépéseit szolgálta az ELTE nevének folyamatos és következetes megtartása a projekt során, az első alkalommal elvégzett mini-kutatás és eredményeinek helyben történő feldolgozása és közlése – amelynek révén a résztvevők megismerhették, milyen szociális csoportjellemezőkkel rendelkeznek, s hallhatták egymás motivációit is. A tanfolyam zárásakor ezt az önbecsülési motivációs igényt vette figyelembe a szimbolikus értékű tanúsítvány, melyet a kezdeményező nyugdíjas-szervezetek vezetőivel közösen nyújtottunk át.

Végül az önmegvalósítás szintjén az egyetemi szintű előadások, kitűnően felkészült egyetemi oktatók biztosításán túl ugyancsak következetesen biztosítottuk a kérdés-válasz interaktív lehetőségét a programban, s egyetlen esetben sem fordult elő program-elmaradás, tehát az idős hallgatók minden esetben tudásban gazdagodva érezhették magukat az otthonról történt kimozdulásért cserébe. A program oktatási-tanulási minőségét emeltük önálló honlap létrehozásával, az előadások anyagának és videó-felvételének online közzétételével, melyeket a mai napig mintegy 8-10 ezren néztek meg. A program 2015. tavaszától új vezetéssel is sikerrel folytatódik.

Folyóirat-szerkesztés

Tudományos pályafutásom részének tekintem a fenti projekteket, melyekhez említés és zárszó szintjén hozzátartozik az Andragógia és Művelődéstudomány online és nyomtatott folyóirat 2013. évi létrehozása és főszerkesztői gondozása, s e munkába nemzetközi tudományos-szakértői szerkesztői csapat (Arapovics Mária, PhD egyetemi adjunktus, ELTE PPK, Dr. B. Gelencsér Katalin ny. főiskolai docens, ELTE PPK, Szabóné Molnár Anna, PhD, ny. egyetemi docens, ELTE PPK, Prof. dr. Barry Elsey, Adelaide University, Dr. Folke J. Glastra, egyetemi docens, University of Leiden, Prof. dr. Chris M. Hann, igazgató, Max Planck Institute for Social Anthropology, Halle, Prof. dr. Heribert Hinzen, Institute for International Cooperation of the German, Adult Education Association IIZ/DV) bevonása. A folyóirat bekerült a University of Chicago által nyilvántartott számottevő Közép-Európával foglalkozó szakfolyóiratok listájába. A folyóiratnak felmentéseig három számát szerkesztettük s jelentettük meg a tudományos elvárásoknak megfelelően elbírált magyar, angol s német nyelvű szakkikkel

Nagymaros, 2015. április 13.

dr. Striker Sándor
egyetemi docens